

Napsal Arnošt Kraus

(E*forum, 10. 05. 2017)

„Dokud dějiny duševního života našeho přestanou na prozkoumání děl česky psaných, dotud nebude možná učiniti si uspokojivý obraz o probuzení literatury české na hranici našeho století. K literatuře české patří zajisté také předcházející literatura německá, zvláště pokud vystupuje směrem provinciálním, předchůdcem to směru národního u nás jako jinde. Tato literatura jest naše; pozdější literatura německá v Čechách jest jenom jedním z obou proudů, ve které se vlastenecká literatura dřívější rozdělila. O této přípravné době, pro nás přinejmenším tak důležité jako literatura pěstovaná jazykem latinským, jest pracováno pramálo, i jest úkolem této práce, obrátiti pozornost našich literárních dějepisců k těmto pramenům naší nové národní literatury.“

*Tento úryvek z rozsáhlé odborné a recenzní činnosti zakladatele české germanobohemistiky **Arnošta Krause** (1859–1943) dokumentuje jeho zájem o prohloubené studium česko-německých literárních a kulturních vztahů doby „mezi časy“, tedy konce 18. a počátku 19. století. Již od počátků české germanistiky je tento komparativní rozměr takřka u každého dalšího badatele a badatelky všudypřítomný, a nepochybně souvisí s bezprostředním prožíváním a hodnocením „konfliktního“ česko-německého společenství a susedství. Kraus jako by se retrospektivně obracel zpět a bilancoval: a to nejen dějiny latinské, české, německojazyčné a slovenské literatury a kultury, ale i výkony soudobé filologické a historické vědy. Programově přitom navazoval na požadavek T. G. Masaryka studovat „české“ látky v německy psané literatuře a vůbec kriticky přehodnotit koncept historismu v novodobé české kultuře, formulovaný v Athenaeu, Čase, či později v České otázce. Rovněž je třeba připomenout Krausovo filologické školení v Berlíně a Mnichově u čelných představitelů německého pozitivismu (W. Scherer, K. V. Müllenhoff), jehož metodologii (stanovení bezpečné filiace látky, resp. motivu, spojenou s její stýlotvornou analýzou a doprovobenou spolehlivým biograficko-bibliografickým aparátem) uplatňoval v kulturněpoliticky brizantní česko-německé problematice leckdy ještě dříve než jeho němečtí současníci z českých zemí.*

V dodnes citované studii o pražském univerzitním profesoru estetiky, překladateli a beletristovi Augustu Gottliebu Meißnerovi, již otevírá shora uvedená pasáž, napsal Arnošt Kraus dále: „Roku 1785 stal se v nejlepší formě oficiální import moderního literárního vzdělání do Čech; bylo to, když A. G. Meissner byl povolán z Drážďan za profesora estetiky a klasické literatury do Prahy. To jest význam onoho povolání, to nám činí Meissnera zajímavým a naznačuje jeho vysokou důležitost“ (in Athenaeum 5, 1887–88, č. 5 a 6). Kraus zde zdůraznil rovněž Meißnerovo všestranné působení na početné žáky, mezi nimiž je možné se setkat s pozdějšími překladateli a autory

novodobé české i německojazyčné literatury. Takřka programově přitom vyzvednul potřebu zabývat se zdánlivě nesouměřitelnými, okrajovými fenomény soudobého německého kulturního a literárního života, který chápal jako časově, tematicky a do jisté míry i žánrově diferencovaný od soudobé literatury německé či rakouskoněmecké.

Delší úryvek přinášíme z recenze na přelomovou knihu slovinského slavisty a germanisty Matiji Murka o „vlivu“ německé literatury na český romantismus, v níž Kraus rozvinul svou dříve jen naznačenou představu o počátcích novodobé české slovesné kultury provokativním tázáním po jejích cizích zdrojích a inspiracích, a to zejména německé proveniencí. Dominantní, pozdně romantické, vesměs izolacionistické představy o „českém vzkříšení“, k jejichž postupnému korodování od poloviny osmdesátých let i Kraus podstatně přispíval, byly Murkovou knihou definitivně zpochybněny. Značný, dodnes neprozkoumaný vliv Murkovy knihy v německém prostředí, k němuž přispěla rovněž doplňující a upřesňující Krausova recenze v předním slavistickém periodiku Archiv für slavische Philologie (1897), nelze dostatečně ocenit – od této doby se bohemistika stala součástí šířeji orientované, filologické „republiky vzdělavců“. – Oba Krausovy texty jsou s podrobnějším editorovým komentářem a vysvětlivkami zahrnuty do antologie Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) a počátky české germanobohemistiky (Praha: Academia, 2016, s. 62 a 313–315), jež bude v E*foru brzy recenzována.

Václav Petrbok

Dr. Matthias Murko, Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik

[...] Obroda českého národa není záležitostí čistě literární, nýbrž sociální, a souvisí s obecným evropským hnutím druhé poloviny minulého století. Nemůžeme za něj tedy vděčit výlučně literárnímu směru, výlučně literární činnosti. Jakmile se prosadily, dosáhly blahobytu a nabyly významu široké lidové kruhy, cizí kulturou dosud neodcizené, musela vyplynout i potřeba jejich duchovní potavy. Bajky o takřka germanizovaném národě, který pár buditelů vyrvalo ze spárů národní smrti, bajky vzešlé z okruhu přátel, kteří si vzájemně pochvalně přitakávají, už jsou dávno překonány a Murko je posledním, kdo by je chtěl znovu oživit. Na povrch snad Praha mohla působit německy, cestující, který nemluvil s nikým než s poštmistry, snad mohl projet Čechami, aniž by zaslechl jediné české slovo: jádro lidu však přesto bylo a zůstalo zcela české, možná dokonce víc než dnes. Literatura se sice omezovala na modlitební a nábožensky vzdělávací knížky, ale německá literatura v Čechách nebyla o moc lepší a odpovídala právě také jen bezprostřední potřebě. V XIX. století dostala literaturu celá řada národů bez jakékoli literární minulosti; u českého národa jde toliko o pozvednutí písemnictví – rozšíření látkového okruhu, k čemuž by bývalo jistě došlo už samotným vlivem událostí. Že však počátek s tímto znovudobýváním ztracených látkových držav a ztracených čtenářských kruhů nastal tak brzy, bezpochyby je a zůstává zásluhou doby josefínské. Toleranční patent, zrušení nevolnictví, svoboda

tisku, byť posledně jmenovaná zastihla jen málo připravené pokolení, to vše byly události, které mocně urychlily přirozený vývoj. Činy, jimž už více než půlstoletí trvajícím období reakce nemohlo zabránit. Zato skutečnost, že se nově zakládané obecné školy současně stávaly germanizačními ústavy, nevadí, brzo zapomenutá troška němčiny, kterou si člověk osvojil ve vyšších třídách, nadělala méně škody, než kolik užitku přinesla schopnost číst nabytá v třídách nižších. Stejně tak byla němčina nahrazující ve vyšším vyučování latinu jen ku prospěchu. Latina nepřipouštěla žádný vývoj, němčina by při nerušeném vývoji češtině sama uvolnila prostor. A skutečně se také už i v tomto období na poli dramatu, básnictví, populární nauky setkáváme s literární činností, která odpovídala okamžitým potřebám a zcela vycházela z cizích vzorů, přesto však byla schopna položit základ samostatnému vývoji. Literatura vůbec je mnohem víc produktem politických, sociálních či hospodářských poměrů než nápodoby. Právě ta nejubožejší literární období obvykle napodobovala nejskvostnější vzory. Češi nepsali proti Němcům proto, že Němci psali proti Francouzům, nýbrž protože byl tlak německé nebo německy konající byrokracie nesnesitelný, i když se přitom s oblibou sahalo ke zbraním protivníkovy zbrojnice; Češi si vlastní národnost neuvědomovali prostřednictvím Jahnových spisů, nýbrž jeho spisy používaly jako argumentum ad hominem. Historická analogie a cizí vliv jsou dvě rozdílné věci. [...]

O obrození, znovuožívání literatury, ba dokonce národa tedy ve dvacátých letech našeho století už nelze mluvit. Může jít pouze o reformu literatury, může jít pouze o otázku, kdo pozvedl českou literaturu na výši současné literatury cizí, kdo dal dobově přiměřený směr. Že tato zásluha připadá především Herderovi a německé, zejména mladší romantice, ovšem Murko prokázal. Pokud se přitom však obrátí přirozený řád a Herderovi připadá jako předchůdci romantiky vedlejší role, pak je to historicky nesprávné, Herder je rozhodně víc než předchůdcem romantiky, zhruba v tom smyslu, v jakém Haym nazývá Eliase Schlegela předchůdcem Lessingovým a v jakém se toto slovo obecně užívá. Herderovy myšlenky působily v Čechách přímo a nerazily pouze cestu myšlenkám romantiků, jeho vliv se přirozeně spojoval s osvíceným stoletím. Můžeme říci jen to, že romantici se Herderových snah znovu chopili, že jejich vliv zesiloval vliv Herderův nebo mu v Čechách uhlazoval cestu. Zde totiž cítíme nejvýrazněji chybějící kapitolu, kterou bude autor v jednom z následujících dílů své práce o německých vlivech muset bezpodmínečně doplnit, výstižnou kapitolu o německé romantice, kterou čtenáři slavisté rozhodně uvítají a jež čtenářům germanistům jistě nebude vadit. Jak říká samotný Murko: „Není-li už německá romantika jednotným jevem, pak jím v českých zemích je do jisté míry ještě méně.“ Leckdo by se pak mohl ptát, bylo-li potřeba zavádět do vědy nový pojem, pojem romantiky v českých zemích, má-li tento pojem zůstat tak neurčitý. Zmíněná úvodní kapitola ho poučí o nuancích a společných prvcích s německou romantikou, a tudíž i o oprávněnosti nového termínu, rozvahám o ostatních slovanských literaturách poslouží dvojnásob.

Překlad německy psané recenze Murkovy knihy je součástí edice Arnošt Vilém Kraus (1859–1943) a počátky české germanobohemistiky (Praha: Academia, 2016).

